

lum quod videtur etiam luminibus amissis. Hoc est A ex quo omnia, Pater Domini nostri Jesu Christi, cui spectaculum quod non exhibet prætor aut consul, laus et honor in sæcula sæculorum. Opto vos, fratres, sed qui est solus et ante omnia et super omnia, immo semper bene valere. Amen.

LIBER

DE LAUDE MARTYRII.

ARGUMENTUM. — *Laudem martyrii sublimi dicendi genere prosequitur, tria potissimum toto libro late pertractans: quid nempe sit, quantum sit, et cui rei prosit. Pulchris interim similitudinibus et argumenta a quotidianis funeribus sumpto, ad mortem pro Christo lubenter obeundam hortatur. Jam inter virtutes martyrii enumerat, quod universi doloris expertes martyres Domini propitiatio coronet, ita ut in eos non competat illud Christi, usque quadrantem ultimum reddere. Præntii vero loco proponit, tum a gehennæ metu securitatem, tum vitæ æternæ consecutionem, paucis poetico quodam more utraque describens, deinde quod quibusdam sit coronæ loco martyrium, aliis qui sanguine suo lavantur peccatorum redemptio. Postremo, ubi scripturis aliquot ad confessionem nominis Christi eos animavit, ut sui memores sint rogat, cum in eis Dominus martyrium cæperit honorare, utpote quibus potentibus non negare credatur Dominus.*

I. Etsi incongruens est, fratres charissimi, in hoc favore dicendi aliquid trepidationis afferre, minimeque deceat gloriam tantæ devotionis infringere ex eo quod fatear me cœpisse dubitare, tamen identidem dico ipsa animum deliberatione confringi^a, cum exequendæ laudis cupiditate succenditur, et a loquendo magnitudine virtutis inhibetur, cum aut non deceat tacere, aut periculosum sit parum dicere, nisi quod æstuantii hæc res sola subvenit quod videatur ignosci ei facile posse qui non timuit audere. Quamobrem, charissimi fratres, etsi potentia^b rei oneratur facultas ingenii, ut, quantum se in exprimenda martyrii dignitate protulerit, tantum ipso pondere laudis oppressa atque æstimatione rerum omnium de quibus cum maxime loquitur debilitata ac fracta, intra se ipsam illaqueata oratione deficiat, nec habentis liberis ac solutis in apertum sermonis eloquium vim tantæ laudis expromat^c, tamen erit aliqua, nisi fallor, in eloquendo

LECTIONES VARIANTES.

^a Ipsa animi mei deliberatione confringi: nam Lam. C Ebor. NC. 1. Confringam Thu.

^b Quamobrem etsi potentia Lam. Ebor. NC. 1.
^c Tantæ laudis exprimat Lam. Lin.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

DE LAUDE MARTYRII.—Hic liber editus fuit ab Erasmo ex codice Gemblacensi admodum mendoso. Ait autem Erasmus in annotationibus suis neminem fore tam obesse naris quin illic sensurus sit stylum hujus operis longe lateque discrepare a dictione Cypriani. Contra, Baronius censet esse Cyprianum, et opinionem Erasmi de diversitate styli convellit argumento suscepto ex libro IV sancti Augustini de *Doctrina Christiana*, ex quo collegit Cyprianum non semper servare idem dicendi genus, nempe interdum sublime sectari et verborum exuberantia copiosum esse, aliquando vero humili atque submisso dicendi genere. Quod verum est. Bellarminus quoque existimat esse Cyprianum. Aliqui colligunt hoc opus non esse Cypriani, quod directus sit ad Moysen et Maximum, et quod constet Moysen mortuum esse ante electionem papæ Cornelii, adeoque ante luem et pestem quæ universum orbem depasta est anno 252, cujus occasione Cyprianus scripsit librum de *Mortalitate*. Verum ista argumentatio nullius est momenti. Habemus enim plurimos codices optimos et vetustissimos in quibus nulla mentio Moysis et Maximi, et in titulo libri scriptum est simpliciter: *Incipit de Laude Martyrii*, vel aliquid simile. Moysis ergo et Maximi nomina adjecta sunt ab aliquo studioso, qui intelligens ex verbis istius libri opus esse directum ad confessores, sibi persuasit eos non esse alios quam Moysen et Maximum et ceteros confessores ad quos Epistola xv et xxiv sunt directæ. Adde in favorem hujus operis, illud ubique in omnibus codicibus antiquis reperiri constanter inter ea opera sancti Cypriani, quæ nullam habent difficultatem quin sint Cypriani. Ejus præ-

terea varia loca descripsit Florus, diaconus ecclesiæ Lugdunensis, in excerptis suis ex operibus sancti Cypriani, in quibus nulla loca refert que non sint vere Cypriani. Nam quod ad stylum spectat, possum ego eodem argumentandi genere uti quo usus est vir doctissimus Jacobus Billius, ut assereret Gregorio Thaumaturgo Metaphrasim in *Ecclesiastem*, quamquam reclamante stylo, quia inter germana ipsius opera reperiebatur in codice reginæ litteris capitalibus scripto ac Gregorii antiquitatem propemodum æquante, id quod magni apud se momenti esse sit. Ita quoque ego dicere possum de libro de *Laude Martyrii*, qui exstat in codice Segneriano scripto litteris majusculis ante mille annos. Habui autem sexdecim vetera illius exemplaria ad quæ illum emendavi. Non afferam autem varias illorum lectiones: quasdam tantum annotabo quæ mihi videntur esse alienius momenti. Illud autem in primis monebo, nescire me quo lato evenerit ut magna pars istius operis omissa sit in codice Thuanio et in Metensi sancti Arnulphi, in quibus post illa verba in pagina 345, *oneratur facultas*, multa desunt omnia a librariis usque ad hanc in pagina 345, *summa nimirum*. Rursum eodem errore in pagina 350, post *coronantur electi*, cætera desunt omnia similiter a librariis, et illic, ut id quoque dicam, legitur in codicibus illis *curantur pro coronantur*.

I. — *Animum*. Codex S. Arnulphi et Thuanus habent *animi mei deliberatione*. Sic etiam codex S. Dionysii Rem. nisi quod librario excedit vox *mei*. Nicolaus Faber ita etiam emendavit in libro suo impresso, in quo annotavit varias lectiones ex codicibus mss.

facultas ^a, quæ ipsius operis oratione munita ^b vage A fundat ^c quod a dicendo impar charissimi conscientia submouebat. Cum igitur, fratres ingenissimi, tot tantisque rebus impliciti, ad comprobandos ^d salutis eximios pulcherrimosque proventus omni studio ac labore nitamur, non vereor ne quo ignaviæ metu territus vel revoceer vel extinguar, eum si quis ad id voluerit de quo aginus intueri, spe devotionis expensa, atque ipsa ejus magnitudine ponderata, magis miretur andere potuisse in quo ³⁴ me positum et amplitudo rei premeret et confusam gaudio mentem in angustias animi voti sui fervor urgeret. Nam quis est quem non ista res terreat? quis quem non admirationis suæ pavore subvertat?

II. Est enim profecto, nisi fallor, etiam in ipso conscientie robore admiranda formido ^e quæ nos exagitet pariter et inflammet; ejus quanto penitius inspexeris potestatem, tanto ex ipso venerandæ claritatis aspectu religionis suæ præmittat horrorem ^f. Considerare enim utique debetis quantæ sit gloriæ vitæ quamlibet maculam et sordes polluti corporis et longa vitiorum tabe concreta contagia tantoque temporis tractu mundi crimen exceptum unius ietus remediis expiare, quo et augeri merces et crimen possit excludi. Unde omnis consummatio et status vitæ in martyrio est collocatus. Hoc fundamentum vitæ et fidei, hoc præsidium salutis, hoc vinculum libertatis et honoris; et quamvis sint et alia per quæ adipisci lux possit, tamen ad proximitatem muneris repromissi pœnis patrocinantibus melius pervenitur.

III. Quantæ enim sit gloriæ ponderate, hujus vitæ cupiditatibus relegatis ^g, atque ab omni animum naturæ mundique commercio segregatum, contra adversantis discrimen opponere, nec sevitiâ torquentis horrere, animari hominem dolore quo credatur extingui, et id sibi in augmentum virtutis assumere quod cruciatui putat prodesse qui punit. Nam prædurantibus licet costis resultans ungula recurat in vulnus, et euntibus flagris cum avulsa corporis parte rediens avena ducatur, stat immobilis tamen pœnis suis fortior, hoc solum secum ipse convolvens, quod in illa

crudelitate carnificum plus pro quo patitur Christus ipse patiat. Nam quando, si negaverit Dominum, pro eo crimen subeat pro quo vicisse debebat, necesse est eum videri cuncta tolerare cui victoria debetur et pœna ^h.

IV. Igitur, quoniam res summa martyrîum est, tria sunt quæ ex eo nobis proposuimus esse dicenda: quid sit ⁱ, quantum sit, cui rei prosit. Quid est ergo martyrîum? Delictorum finis, periculi terminus, dux salutis, patientiæ magister ^j, domus vitæ, quo profecta etiam ea occidunt quæ in futuro disordine potuissent tormenta reputari. Per hoc et testimonium nomini redditur, et majestas nominis redamplatur; non quod per se ipsa minui possit vel de scelere retractantis ^k magnitudo ejus infringi, sed quod redundet ad gloriæ cumulum, dum circumstrepentis populi terror impavidos animos dat dolori, et minis frendentis invidiæ addit ad titulum quod tantum sibi mens crescat in pugna quantum se ille putaverit vincere per quem Christus hominem voluerit coronare. Tunc ergo omne fidei robur expeditur, tunc credulitas comprobatur, cum in sermones vulgi atque in opprobrium veneris, cumque te contra illas populare insanias religiosa mente firmaveris, convincens scilicet ac repugnans quicquid sub persona tua in injuriam Christi profanus sermo jaetaverit; ut cum adverso mari moles opposita reluctatur, feriant licet fluctus, et revolutum æquor identidem pulset, tamen hæret immobilis virtus, nec undis circumspumantibus adempta succumbit, donec per scopulos vis digesta se supprimat, et superjacens saxis in aperta littoris spatia victum æquor evadat.

V. Quid enim est in illis aliud quam sermo vacuus et inane colloquium et inanium voluptas prava verborum, sicut scriptum est: *Oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt* (Psal. cxiii, 15). *Gravatum est cor insipiens eorum, nequando convertantur et salvem illos* ^l (Isa. vi, 10). Non enim dubium est quin hoc de omnibus ³⁵ dixerit quorum dura mens semper et obstinâta pectoris feritas a devotione vitali fugata dissentit, ducente dementia, furore rapiente,

LECTIONES VARIANTES.

^a Eloquendo fides *Lam. Ebor. NC. 1. Lin.*

^b Oratione munita *Lam. Ebor. NC. 1.*

^c Large *Oxon. Vage fundat Lam. Lin. Ebor. NC. 1.*

^d Corroborandos *Lam. Ebor. NC. 1.*

^e Fortitudo *Lam.*

^f Honorem *Lam. Ebor. NC. 1. Lin.*

^g Relegatis *Lam. Ebor. NC. 1.*

^h Sic *Oxon. Lam. Ebor. NC. 1. et Imp.*

ⁱ Quid sit hoc *Lam. Ebor. NC. 1.*

^j Sic *Lam. Ebor. NC. 1. Oxon.* Iter patientiæ, magister domus vitæ *Imp.*

^k Sic *Lam. Ebor. NC. 1. Tractantis Imp.*

^l Sic *Lam. Ebor. NC. 1. Salvem Oxon.*

STEPH. BALUZII NOTÆ.

In eloquendo facultas. Ita editio Mauntii. Nam antea legebatur fides, quam lectionem habent etiam quidam libri veteres.

Oratione munita. Ita veteres editiones et plures libri veteres. Remensis habet orationem munit ac vage.

II. — ⁶⁰⁶ Formido. Non quæ terreat, sed quæ proficiscitur ex reverentia qua prosequimur eos quos vevemur et honoramus, ut dixi ad librum I Testimoniorum cap. 21, p. 281, in voce formidolosi.

Vitæ et fidei. Quidam libri veteres non habent vitæ, etc.

III. — Relegatis. Quidam libri veteres habent debet-

latis, alii revelatis.

IV. — Redamplatur. Id est augetur.

Circumstrepentis populi. Vide supra p. 455.

Immobilis virtus. Vox virtus, quæ non est necessaria, deest in quibusdam libris veteribus. Et pronum est existimare vocem immobilis referri ad malum.

Victum æquor. Quidam libri ictum, unus meus ipsum.

V. — Inanium. Quinque libri veteres alienat animi.

omni denique illos immanitate vexante, qua instigantur pariter ac feruntur; ut cum illis ad pœnam sua facta sufficerent, pœnam ipsam persecutionis agitate crimen oneraret.

VI. Totum hoc in laudem martyrii spectat, totum gloriam passionis illuminat; in qua spes futuri temporis cernitur, in qua Christus ipse operatur, ejus aguntur exempla quæ petimus, ejus et virtus est qua repugnamus. Et quia in hoc loco aliquid proferre suppetit, summa nimirum est ista atque admiranda dignatio, et quam nec mente concipere nec verbis valeamus implere. Quid enim nobis amplius potuisset larga pietate largiri quam ut in se primus ostenderet quod in aliis coronaret? Mortalis factus est ut immortales esse possemus, et humanæ sortis exitum a pertulit, per quem reguntur humana; atque, ut nobis videretur præstitisse quod passus est, confessionem tribuit, martyria subjecit, omnia denique quibus lux opprimi^b posset in remedium salutare nativitate sue meritis relegavit, humilitate præcipua, virtute divina. Cujus rei quique digni esse meruerunt morte caruerunt, omnem hanc mundi teterrimam, labem subacta mortis conditione, vicerunt.

VII. Non enim dubium est quantum a Domino consequantur qui saluti suæ nomen Dei prætulērunt, ut in illa judicii die meliores error faceret, sanguisque fusus immaculatus esse^c monstraret. Mors quippe integriorem facit vitam, mors magis deducit ad gloriam. Sic quotiescumque, latentibus stipulis^d, distenta imbribus frumenta turgescunt ac frœundæ messes enguntur æstate^e, sic quoties ferro vitis abscinditur, erumpentibus pampinis melius nova vestitur. Nam in et augmentum proventuri temporis cedit quicquid injuria sua proficit. Flammas quippe plerumque agris juvat immittere quo calore vagantis incendii cæca terræ spiramenta laxentur. Juvat leves stipulas crepitanti igne torrere, ut se altius gravida seges tolleret et parturientibus enlimis densior arista floreret^f. Igitur talis et martyrii primo casus, postmodum fructus est, qui mortem tam contemnat ut vitam morte custodiat.

VIII. Quid enim tam eximium atque sublime est, quam inter tot instrumenta carnificum devotione robusta ennetam fidei reservare virtutem^g? Quid tam magnum atque pulcherrimum, quam inter tot

A circumstantium gladios libertatis suæ Dominum ac salutis auctorem repetita sæpius voce profiteri? et maxime si ante oculos tuos ponas nihil detestabilius esse dedecore, nihil fœdius servitute, nihil aliud te debere jam petere, aliud optare quam eripiendum esse cladibus sæculi, exuendum malis mundi, et inter ruinas orbis jam jamque perituri alienum a terrena contagione versari? Quid enim tibi cum hac luce, cui lux æterna promissa est? Quid cum hoc vite naturæque commercio quem cœli amplitudo deposcit? Sane teneat cupiditas ista vivendi, sed quos inexpiabili malo sæviens ignis æterna scelerum ultione torquet. Teneat cupiditas ista vivendi, sed quibus et mori pœna est et durare tormentum. Tibi jam et mundus ipse succumbit et terra cedit, qui morientibus cunctis ad hoc reservatus es ut martyr esse potuisses. An non quotidiana cernimus funera, cernimus novos exitus corporis diu tracti^h, sævientibus morbis inexpertæ ejusdam cladis exitia, ac stragem populatarum urbium intuemur, undeⁱ possimus agnoscere quanta martyrii habenda sit dignitas, ad ejus gloriam nos cogere etiam lues cepit.

IX. Etenim, charissimi fratres, respicite^j ad hoc, quæso vos, plenius, in quo et salus vertitur et sublimitas computatur, licet non sim nescius etiam vos plenissime nosse stantium omnium nos judiciis contineri, neque ignorare hanc esse nobis traditam disciplinam, ut sine ullo terrore militiæ vim tanti nominis tueamur; quippe quos pridem a desiderio lucis istius cupiditas æternæ memoriæ deduxerit, quos futurorum vota divellerint^k, quosque ab omnibus vitis optanda Christi societas segregarit, nisi si exitio succumbere, morti animam dubitamus offerre, nec jam retinenda sunt nobis et amplectenda beneficia divina quorum ultra rerum ardorem tanta sit merces quantum in dieendo humana mediocritas vix possit implere. Sanguini nostro patet cœlum, sanguini nostro gehennæ cedit habitaculum, et inter omnia gloriæ pulchrior sanguinis titulus et integrior corona signatur.

X. Sic, quoties de hoste triumphalibus spoliis onustus miles ingreditur, vulneribus suis gaudet. Sic, quoties tempestatibus diu nauta fatigatus littora tuta contigerit, felicitatem suam de perpasso periculo ducit. Est enim profecto, nisi fallor, labor lætus per

LECTIONES VARIANTES.

^a Exitium *Lam. Ebor. NC. 1.*

^b Opprimi *Lam. Ebor. NC. 1. Supprimi Oxon.*

^c Et sanguis suus esse *Lam. Ebor. NC. 1. Quos sanguis suus martyres esse Oxon.*

^d Latentibus stipulis *Lam. Ebor. NC. 1.*

^e Coquuntur æstate *Oxon. ex codd. Lam. Ebor. NC. 1.*

^f Arista floreat *Lam. Ebor. NC. 1.*

^g Reservare *Lam. Ebor. NC. 1.*

^h Exitus corporis diu tractati *Lam. Ebor.*

ⁱ Unde possimus *Lam. Ebor. Lin. Ut possimus Oxon.*

^j Diu tefellerint *Lin.*

STEPH. BALUZI NOTÆ.

VI. — *Teterrimam labem.* Codex sancti Arnulphi et Thuanus, *deterrimam.* Nicolaus Faber posuit in suo libro *deterrima*, quo etiam modo scriptum est in codice sancti Dionysii Remensis.

VII. — *Messes coguntur.* Quatuor libri veteres, coguntur.

VIII. — *Instrumenta.* Codex sancti Arnulphi, *stramenta.* Vide supra p. 461.

IX. — *Novos exitus.* Duo libri veteres et editio Mo-

rellii, *exitus diversos factis et sævientibus.*

Lues cepit. In quibusdam libris veteribus scriptum est *cæperit.* Respicit autem auctor ad læm et pestem quæ tunc depasta est orbem, ejus occasione Cyprianus scripsit librum de *Mortalitate.*

Stantium. Codex sancti Arnulphi et Thuanus *statu.*

Inter omnia gloriæ. Codex sancti Arnulphi, *inter omnia gloriarum.* Sic etiam Thuanus, nisi quod habet *omnium.*

quem securitas invenitur. Igitur toleranda sunt omnia, patienda cuncta, nec appetendum quomodo brevi gaudeas tempore et perpetuo puniaris ardore. Meminisse enim debes velut quadam te fœderis pactione constrictum, ex qua aut capessendæ salutis sit justa conditio, aut pœnæ merita formidolositas, inter adversa pariter ac prospera, arma inter et tela; hincque te sæcularis ambitio, inde cœlestis admonet magnitudo.

XI. Si salutem times perdere, scito te mori posse. Porro autem contemnenda tibi mors est, cui Christus occisus est. Ante oculos tibi, quæso, concurrant Dominicæ passionis exempla, concurrant oblata et præmia et parata discrimina, et quantam inter se habeant difficultatem res utrasque conspicio. Nec enim poteris confiteri, nisi scias quantum noceas ^a si negaveris. Cœlo martyres gaudent, veritatis inimicos ignis absumet. Paradisus Dei testibus floret, negatores gehenna complexa æternus ignis inardescet. Et, ut de cæteris taceam, hoc nos utique magis debet hortari, quod confessio vocis unius Christi perpetua confessione servetur, sicut scriptum est: *Qui me confessus fuerit in terris coram hominibus, et ego confitebor eum coram Patre meo et coram Angelis ejus* (Luc. xii, 8). Adhuc accedunt ad gloriæ cumulum ornamenta virtutum. Ait enim: *Fulgebunt justi tamquam scintille in arundineto discurrentes, judicabunt nationes, et dominabuntur populis* (Sap. iii, 7).

XII. Magna est enim, fratres charissimi, claritas vitam salutis æternæ honestate passionis ornare, magna sublimitas ante ora Domini aspectumque Christi potestatis humane tormenta continere nec horrere. Sic Daniel minas regis et leonum fremantium rabiem per constantiam fidei ^b suæ vicit, dum adorandum nullum alium esse quam Deum credidit. Sic in camino pueris constitutis in se arsit incendium, dum ignes justi tolerant quas ^c de gehenna Domino credendo metuebant. Unde et retulere condigna, non in posterum tracti, non salutis æternæ præmio reservati. Fidem illorum Deus vidit, ut quod sibi post exitum promiserant videre mererentur in corpore. Nec enim poterit aestimari quanta in præsentī tribulatione sit merces ^d, si sævitia fugit, si cessit flamma ^e. Erat enim una mens omnibus, quam nec violentia frangeret, nec ira subverteret, nec a devotionis

A obsequio timor mortis inhiberet. Unde per gratiam Domini factum est ut sic in illis rex potius videretur punitus esse, dum evadunt quos se crediderat occidere.

XIII. Nunc jam ad ³⁷ eam rem, fratres charissimi, veniam ex qua ostendere satis possim quanta martyrii virtus habeatur; quæ tametsi omnibus est nota proque ingenitæ claritatis insignibus expetenda, tamen plus addidit necessitas temporis desiderio voluntatis ^f. Etenim est in muneribus magnis ^g, si eo tempore quis coronetur quo coronatum se putat, si forte moriatur. Igitur, cum sit sublime excelsumque martyrium, nunc magis est necessarium quando mundus ipse subvertitur, partimque orbe concusso natura deficiens ultimi exitus momenta testatur. Nam et cum cœlo imber incumbit, pluviam tristem aer prætendit ^h, et quoties atra tempestas horrenti imminet pelago, per inter aperta nubium nocte coruscantium fulmina relucescunt; sed et cum mare magis fluctibus volvitur, paulatim unda se tollit, paulatimque æquor albescit, donec cernas ita postmodum rere ut in illis ⁱ quibus retunditur saxis spumam altius jaciatur quam undam tumidum pelagus expuebat. Legis scriptum esse usque quadrantem ^j nos ultimum reddere. Sed ^k solis hæc pars est ablata martyribus. Etenim qui salutis æternæ cupiditatibus freti vitæ hujusce desideria vicierunt, hos expertes doloris universi Domini præcepta fecerunt ^l. Igitur hinc primum, charissimi fratres, poterimus exponere quanta martyrii virtus possit implere.

C XIV. Atque, ut transeam cuncta, meminisse debemus quanta sit gloria ad Christum immaculatum venire, consortem passionis existere, perpetuæque cum Domino æternitate regnare, carere exitis imminentibus sæculi, nec inter cruentam morborum populantium stragem communi cum cæteris sorte misceri. Atque, ut sileam de corona, si tibi in his naturæ lubricis malis, posito vitæ promitteretur excessus, nonne omni mente gauderes? Si, inquam ^m, te in hujus mundi turbidibus fluctuantem vicina arcesseret requies, nonne mortem pro remedio computares? Positus inter arma carnificum ac tela probantium questionum, stans sublimis ac fortis, considerans quanta sit pœna negare eo tempore quo frui sæculo nequeas, cujus causa negares: quoniam quidem gra-

LECTIONES VARIANTES.

^a Noceat Lam. Ebor. NC. 1.

^b Per substantiam fidei Lam. Ebor. Lin. NC. 1.

^c Quos Lam. Ebor. Lin. NC. 1.

^d Præsentī tribulatione Lam. Ebor. NC. 1. In præsentī tributa sit merces Oron.

^e Cessavit Lam. Ebor. NC. 1. Si sævitia fuit, cessit; si flamma constitit Oron.

^f Desiderio voluntatis Lam. Ebor. NC. 1. Voluptatis Oron.

^g Est muneris magni Lam. Ebor. NC. 1.

^h Pluvias aer tristis ostendit Oron. Prætendit Lam. Ebor. Lin. NC. 1.

ⁱ Illis Oron. ex codd. Lam. Ebor. NC. 1. Imp. In illis.

^j Usque ad novissimum quadrantem Lam. Ebor. NC. 1.

^k Sed est solis Lam. Ebor. NC. 1.

^l Promissa fecerunt Lam. Ebor. NC. 1. Domini propositio coronat Oron.

^m Si qua Lam. Ebor. Lin. NC. 1.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

XI. — *Dominicæ passionis.* Idem codices *promissionis.*

XII. — *Occidere.* Idem codices et quidam alii *occidisse.*

XIII. — *Nunc magis.* Codices sancti Arnulphi et

Thuanus, *nonne magis.*

Domini præcepta. Tres libri veteres; *promissa.*

Exponere. Codex sancti Arnulphi, *expendere.*

XIV. — *Populantium.* Male *populantium* in codice sancti Arnulphi.

via tormenta ac pugnandi noxias artes in perniciem nostram Dominus seclat armari, quo fortes ad omnem tolerantiam faceret. *Fili, inquit, accedens ad servitum Dei, sta in iustitia et timore, et prepara animam tuam ad tentationem (Eccli. ii, 4)*. Sed et beatissimus Paulus apostolus exclamavit et dixit ^a: *Mihi vivere Christus est et mori lucrum (Philip. i, 21)*.

XV. Quamobrem, charissimi fratres, fide firma, devotione robusta, contra minas ^b sæculi atroces et asperos insequentium fremitus adversa virtute resistendum est nec timendum, quorum spes æternitatis et vita cœlestis est, quorumque ardor in cupidineo lucis accenditur, et salus de p̄missa immortalitate lætatur. Hoc vero quod calenis arelantibus manus strictæ et circumacti graves cervicibus nexus solido deprimunt pondere, vel quod equuleo corpus extensum cadentes stridet ad laminas, non expetendi sanguinis sed tentationis est causa. Nam et ipsam martyrii dignitatem ^c quemadmodum possemus agnoscere, nisi illam etiam cum danno corporis nostri cogere optare? Senti quidem, nec me veritas fallit, cum sævæ ^d incumbentium manus membra divellerent, artusque laniatos tortor sæviens exararet, nec tamen vinceret, circumstantium verbis ^e, magnum istud est, profecto nescio quod ^f, non doloribus subigi, non pœnis argentibus frangi. Sed erant alie dicentium voces; et puto liberos habet. Nam est illi sociæ in penatibus conjux: et tamen nec vinculo pignorum cedit, nec obsequio pietatis abductus a proposito suo deficit. Noscenda res est et virtus penitus scrutanda visceribus. Nec enim levīs ^g ista quæcumque confessio propter quam homo patitur, et mori posse.

XVI. Etenim, charissimi fratres, virtus est tanta martyrii, ut per illam ^h credere etiam ille cogatur qui te voluit occidere. Scriptum est et legimus: *In dolore sustine, et in humilitate tua habe patientiam, quoniam per ignem probatur aurum et argentum (Eccli. ii, 4)*. Quoniam ergo nos terrenis tentationibus probat Dominus, et his sæculi malis scrutator Christus expendit, gratulandum nobis est atque lætandum quod non illis nos peremissus reservet exitiis, sed gaudet ab omni contagione purgatus. Cæterum ab his quos hereditatis particeps adscivit ⁱ et in regna cœlorum libenter assumit, quid nique aliud quam integritatis ambitum quaerit? Sua ipse dixit universa, et quæ jaacentibus se explicant campis, et quæ in obliquos se erigunt collis, sed et quod carli magni-

A tudo circumvenit, et quod pelago circumfluente lubrionem aquor includit. Quod si illi adjacent omnia, nec a nobis expositi nisi facta sincera, auro, ut ipse dixit, similes esse debemus. Aurum quippe cum relucens terris tremulo videris splendere sub lumine ^j et in liquidum flammis torrentibus resolvi, nam et artificis gratia fere sic est, caminis quoties anhelantibus æstuans ignis vomitur, aditu terræ canali angusto dives ^k in flamma elicitur; et refluentibus glebis arena retinetur. Unde necesse est universa sufferre, quo possimus omni scelere carere, sicut per Prophetam suum dixit: *Et si corum hominibus tormenta passi sunt, tamen spes illorum immortalitate plena est, et vexati in paucis, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se ^l, et quasi holocausti hostium accepit illos (Sap. iii, 4)*.

XVII. Quod si te dignitas ambitiosa deterret, et congesta in thesauris pecuniæ magnitudo admonet, quæ semper propositum ^m bonæ mentis avertit, et devotam Domino suo animam furiali agit horrore, quæso, repetas verba cœlestia. Nam et ipsa vox dicentis est Christi: *Qui perdidit animam suam pro nomine meo, recipiet in hoc sæculo centuplum, et in futuro vitam æternam possidebit (Math. x, 59)*, qua utique nihil majus, nihil utilius computare debemus. Nam, licet pretiosarum vestium more purpura in imagines currat, et lentescens filis aurum erret ad speciem, nec de effossis gravia quibus incumbis desint metalla thesauris, vacua tamen, nisi fallor, ista atque inanità computabuntur, si adjacentibus ⁿ tibi cunctis, sola salus deesse videatur, sicut Spiritus sanctus loquitur nihil nos in vicem animæ nostræ posse dare. At enim: *Si totum orbem lucrifeceris, et animam tuam perdidideris, quid proderit tibi, aut quam homo commutationem dabit ^o pro anima sua? (Math. xvi, 26)*. Vacua sunt enim universa quæ cernimus, et quæ infirmis radicebus posita soliditatis suæ vim nequeant sustinere. Nam quod de sæculo capitur, vetustate temporis frustratur. Unde, ne quid esset dulce vel charum quod salutis æternæ præferri cupiditatibus possit, Dominicis amputata præceptis, jure proprio ac lege privata sunt, no in tormentis scilicet ^p patrem positum filius frangeret, neve obstructum durati roboris pectus in aliam voluntatem affectus mutaret. Solam veritatem salutemque solam inter magnos complectendam esse cruciatu suo Christus jure constituit, in quo conjux et liberi et

LECTIONES VARIANTES.

^a Exclamat et dicit Lam.

^b Contra omnes Lam. Ebor. Lin. NC. 1.

^c Dignationem Lin.

^d Sæpe Lam. Ebor. Lin.

^e Verbis dicit Lam. Ebor. NC. 1.

^f Nescio quid Lam. Ebor. Lin. NC. 1. Dicit profecto, non doloribus Oxon.

^g Illud Lam. Ebor. NC. 1.

^h Adscivit Lam. Ebor. NC. 1.

ⁱ Lumine prodest Lam. Ebor. NC. 1.

^j Dives omnis Lam. Ebor. NC. 1.

^k Sic Lam. Ebor. NC. 1. Sui Oxon.

^l Quæ sæpe propositum Lam. Ebor. NC. 1.

^m Si adjacentibus Lam. Ebor. Lin. NC. 1.

ⁿ Dare potest Lam. Ebor.

^o Patrem positum Lam. Ebor. NC. 1.

STEPH. BALUZI NOTÆ

XV. — *Sociæ in penatibus.* Editio Erasmi et quidam libri veteres præferunt *societas*.

XVII. — *Purpura in imagines.* Ita explicare videtur

Tertullianus in libro *de Pudicitia*, ubi agit de vestibus purpura oculandis.

MICROSON®

nepotes, in quo omnis viscerum soboles felici usurpanda victoria est. A sudum igneo fulgore rutilantem puram explicat claritatem.

XVIII. Nam et Abraham sic Deo placuit; qui tentatus a Deo, et filio suo non pepercit; pro quo ignosci forsitan posset, si illum dubitasset occidere. Armavit manus religiosa devotio, et omnes pietatis affectus Domini jubentis imperio^a pietas paterna neglexit. Nec horruit quod nati funderet sanguinem, nec intremuit ad vocem, et adhuc³¹⁹ pro eo Christus non fuerat occisus. Quid enim charius eo qui, ne quid invitatus hodie sustineres, prius passus est quod doceret? Quid eo dulcius qui, cum ipse sit Deus noster et Dominus, tamen patientem pro se hominem regni cœlestis efficit coheredem? O grande nescio quid, sive quia illud conscientie ratio vix sustinet capere, quamvis magna semper miretur ad munera, sive quia tam larga est majestas Dei, ut insperantibus emittis etiam ea offerat que nobis contemplatione factorum nefas fuerat optare. Etenim, si tantum salus daretur æterna, pro ipsa perpetuitate vivendi haberemus in gratia^b. At nunc, cum cœlum et judicandi de cæteris facultatem perenni sæculo largiatur, quid est in quo non se parem his omnibus possit humana mediocritas experiri? Si injuriis ageris, prior actus est ille. Si contumeliis premeris, Dei munus imitaris. Unde et parum est quicquid pertuleris pro eo, qui nihil amplius potes facere, nisi quod in hoc salus universa consistit, quia martyrio totum ille promissit. Denique Apostolus, cui cordi fuisse semper universa, cum instar munerum promissorem penitus miraretur, *Æstimo, inquit, non esse condignas passiones hujus temporis ad superventuram claritatem que revelabitur* B Unde et datur sanctis omnibus præmium, dum insignuntur injustis tormenta factorum. Igitur quæ suis promiserit Dominus nemini qui nesciat dubium, sed nec dubium quantos minetur ignes suppliciorum. Et, quoniam ita se attulit sermo ut de utrisque habeatur ratio, paucis, ut de utrisque dixi, breviter exponam.
C *in nobis* (Rom. viii, 18). Etenim secum ipse volebat quantæ mercedis existeret ut ei eni sufficeret morte carere non tantum salutis daretur præmium, seil et conscendere cœlum, cœlum quod nec fugata lux cogit in noctem, nec alternis vicibus dies aperit in lucem, sed aeris liquidi serena temperies per

XIX. Jam superest, charissimi fratres, ut debeamus ostendere cui rei martyrium prosit, atque, ut illud profecto doceamus quod nos ad hunc gloriam titulum metus excitet futurorum. Etenim quibus magna promissa sunt, magis magna sunt quæ metuenda illis esse videantur. Nam nec se in arma miles accendit priusquam inimica hostes tela commoverint: nec navem aliquis statione subduell nisi animum pelagi pavor strinxerit: sed et intentans suis opibus scrutator agricola non ante felici terram suscitatur vomere quam in pulverem imbre concepto putris gleba solvatur. Ita est omnis naturalis hic usus, nescire quid prosit nisi agnovieris quod occidit.

XX. Sævius locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu^d et eructantibus flammis per horrendam spissæ noctis caliginem sæva semper incendia camini fumantis expirat, globus ignium arcatus obstruit et in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sævienti plurima genera, dum in se ipse convolvit^e quicquid ardoris emissi edax flamma eructat. Hos quibus recensata vox Domini et imperia fuere contempta disparibus coercet exitiis; proque merito salutis exactæ vires suas suggerit, dum pars scelere^f discrimen imponit. Et alios quidem moles intolerabilis curvat, alios per abruptum elivosi trinitis collem vis sæva præcipitat, et catenarum stridentium nexum^g grave pondus inclinat. Sunt et quos agens stricte rotæ^h et indefessa vertigo, et quos tenaci inter se densitate

LECTIONES VARIANTES.

^a Imperlis Lam. Ebor. NC. 1.

^b Ingrati Oxon ex codd. Lam. Ebor. NC. 1.

^c Revelatur Oxon. revelabitur Lam. Ebor. NC. 1.

^d Murmurat genitu Lam. Ebor. NC. 1.

^e Totum in se ipse convolvit cum Lam. Ebor. NC. 1.

Tum in se Oxon. Pamel.

^f Sceleris Pamel. Oxon. Pars sceleris Lam. Ebor. NC. 1.

^g Nexu Lam. Ebor. NC. 1.

^h Rotæ indefessa Lum.

STEPH. BALUZII NOTÆ.

XX.—Cui gehenna nomen. Gehennæ descriptio exstat in libro ad Demetrianum p. 224.

Eructantibus flammis. Supra, Epist. xv, p. 25: *In Domini areu constituti, exuri paleas incextinguibili igne conspiciatis.* Epist. lv, p. 81: *Cum in tormentis cruciandus flammæ cremantis ardoribus aduretur.* Epist. lvi, p. 94: *Persecutores nostri flammæ pœnalis perpetuo ardore flammare.* Ad Demetrianum p. 224: *Cremabit addictos ardens semper gehenna et vivacibus flammis vorax pœna.* Vide Arnobium, lib. ii, et Lactantium, lib. vii, cap. 26.

Et alios quidem. Istic instituit enumerationem tormentorum quibus in tartaro cruciantur damnati; idque facit eo ferme modo quo Gentiles pœnas sui tartari exprimebant. Nam et in Epistola xxxi, p. 44, tartarum dixit pro inferno. Erunt fortassis qui ex ea descriptione tartari quam istic instituit auctor istius

libri colligent ista non esse Cypriani, quod illa nimis accedere videantur ad opiniones gentilium de tartaro. Ad istam objectionem nihil reponi potest, nisi quod Cyprianus, cum vellet inculcare Christianis horrendas pœnas damnatorum, ut etiam ea enumeratione tormentorum eis persuaderet omni ope nitendum esse ut pie viverent et secundum regulas Evangelii, ne in illas pœnas inciderent, excurrisset more rhetorum per ea pœnarum genera que gentiles putabant esse apud inferos, quia, ut ait Cicero in libro ii de Legibus, multos divini supplicii metus a scelere revocat. Vide Prosperum, lib. iii, cap. 42: *De Vita contemplativa*, et sanctum Gregorium, lib. ix *Moralium in Job*, cap. 59, sive penultimo. Vide etiam notas nostras ad illum locum libri in Salviani, *æterni ignis tormenta.*

constrictos adhærens corpori corpus includit, ut et A
absumat incendium, et gravet ferrom, et se cruciet
turba multorum.

XXI. Quibus autem inquisitus semper fuit Deus
aut notus, nunquam exiit Christi locus; ubi jacet
gratia, ubi virentibus campis terra luxurians alunno
³⁵⁹ se iaduit gramine, et redolente pascitur flore; ubi
altum nemora tolluntur in verticem, et ubi densior
arborem coma vestit quicquid curvantibus ramis
seena dejiciens inumbravit. Omnia illic non frigoris,
nec ardoris, nec ut in autumno arva requiescant,
aut iterum vere novo tellus fecunda parturiant.
Unius cuncta sunt temporis, unius poma feruntur
æstatis; quippe cum nec mensibus suis tunc luna
deserviat, nec per horarum sol momenta decurrat,
aut in noctem lux fugata concedat. Habet populos B
quies læta, sedes tenet placida, ubi fons scaturiens
medius sinu alvei progumpentis emergit, et raucio
per intervalla circuitu sinuosis flexibus labitur, ut
in ora nascentium sibi fluminum dividatur. Hinc
ergo magna laus martyrum, hinc nobilis corona
victorum, quibus majora his repromissa sunt, quibus
antiora sunt præmia. Quod vero vel feris corpus
obijcitur, vel imminens gladius non timetur, digna-
tionis ostenditur ratio, manifestatur electio. Etenim
incongruens fuerat ut quem æquum tanti muneris
iudicasset, inter terrena vitia sordesque retineret.

XXII. Merito enim nihil vobis, o boni martyres,
denegatum, quos spes æternitatis alit et lucis, quo-
rumque devotio universa et mens cœlesti dedita
cernitur servituti. Merito, inquam, merito nihil vobis C
velle non licitum, quorum animo despectus hic
mundus et alienata sæculi facies velut confusa te-
nebrarum inhorruit cæcitas, cui est semper hic
mundus loco carceris, teeta pro claustris, in vita
semper habita comæatus. Sic quippe triumphante
victoria de his malis rapitur quem non pompatico
gressu vana subijcit ambitio, aut popularis extulit
magnitudo, sed quem cœlesti cupiditate flagrantem
suo Christus addidit regno.

XXIII. Nihil itaque tam magnum atque veneran-
dum quam quod liberat a morte et facit vivere et
dat perpetuo regnare. Sanctis Dei hoc aptum, mi-
seris necessarium, omnibus gratum, quo lætantur
boni, relevantur abjecti, coronantur electi. Etenim
Deus omnium cultor velut quoddam martyrio a re-
mediis vitæ dedit quando aliis illud pro merito
eorum tribuit, aliis pro misericordia sua tradidit.
Vidimus quippe ad hunc nominis b titulum fide
nobiles venisse plerosque ut devotionis obsequium
mors honestaret. Sed et alios frequenter aspeximus
interritos stetisse, ut admissa peccata redimentes,
crucore suo loti haberentur in sanguine, et revivisee-

rent interempti qui viventes computabantur occisi.
Mors quippe integriorem facit vitam, mors amissam
invenit gloriam. Nam hoc spes jam amissa percipitur,
hoc salus cuncta reparatur. Sic cum arentibus
campis c sementa defecerint, et herbis terra morien-
tibus æstuarit, supinis e collibus fluvium juvat eli-
cere et scaturientibus rivis arva sitienda temperare,
quo se in uberes enimos victa agri jejunitas fun-
deret, et pluviali imbre mentito seges densior
inhorreret.

XXIV. Quid igitur, fratres charissimi, potissimum
referam, quidve dicam? Sic in unum convenientibus
titulis dignitatis, turbatur animus, deducitur sensus,
et in ipso conatu nitentis eloquii impar sermo va-
nescit. Quid enim est dici quod satis esse possit,
cum si vim æternæ salutis expresseris, occurrat
ambitio, si ambitum dixeris, præveniat magnitudo?
Res simulque congruunt simulque concurrunt; nec
est quod dignum proferendum esse videatur. Ita
impetus orationis audentis velut implicitos irreti-
tosque obviam ex adverso martyrii exempla tene-
runt. Quæ vox, quæ latera, quæ vires instar muneris
tanti capiant sustinere? Confessione vocis unius
adversa succumbunt, læta proveniunt, patent regna,
parantur imperia, devincitur pœna, mors subijcitur,
vita profertur, et ³⁶¹ infestantis inimici repugnantia
arma solvantur d. Si delictum est, occidit; si cri-
men, absistit. Unde, quæso vos, vestris hoc men-
tibus ponderate, tantumque de nostra oratione per-
cipite quantum sciatis vos posse sentire.

XXV. Veniat ante oculos vestros qui dies ille sit
cum spectante populo, atque intuentibus cunctis, contra
terrenas cruceas et minas sæculi inconvulsa devotio re-
luetur, quam suspensi animi mentesque sollicitæ de
ancipiti trepidatione, gratulantium formidinis pavidæ
quatiantur horrore, quæ illic anxietas quæ exoptatio
precum, quæ vota memorentur, cum adhuc intante
victoria, atque in incerto exitu casu victrix capiti
corona dependeat, cumque illa pestilens ac furibunda
confessio accendatur ira, inflammetur insania, omni
denique pectoris rabie ac minis freudentibus torrea-
tur. Etenim quantum hoc sit quis ignorat, ut non do-
loribus vulnerum, non ictibus questionum, velut
despecta nostra fragilitas et humanæ virtutis inopi-
nata cedat audacia, stare hominem nec moveri, tor-
queri nec tamen vinci, sed pœna ipsa potius qua
crucietur armari.

XXVI. Considerate quid sit, charissimi fratres,
omnem martyrii firmitatem sensibus vestris animis-
que proponite. Ecce enim in passione cujuslibet vo-
cati gaudent jam pridem acciti e sæculo martyres,
gaudent honorum omnium nuntii, gaudent pariter
electi. Ibi lætatur milite suo Domini, lætatur teste

LECTIONES VARIANTES.

^a Sic Imp. Quoddam in martyrio Oxon Lam. Ebor. NC. 1.

^b Homines Lam. Ebor. NC. 1.

^c Glebis Lam. Ebor. NC. 1.

^d Resolvuntur. Lam. Ebor. NC. 1.

STEPH. BALUZI NOTÆ.

XXII. — Nihil vobis denegatum. Supra. Epist. xv. *Non impetrare mereamini.*
p. 26: Quid enim petitis de indulgentia Domini quod

nominis sui Christus. Parum est quod dico, fratres A et sæculum Christo, ut scriptum est: *Mundus mihi charissimus, parum est.* Ita magna mihi ratio in hoc genere dicendi ac moles admiranda suscepta est; sed arbitrii, quæso vos, gravitas ab intentione propria non desit, sciens tantum de martyrio posse dici quantum potuerit aestimari. Unde et hæc sola exequendæ laudis fuit causa, non quo parem me gloriæ ejus atque idoneum judicarem, sed quod tantam in illo cernerem esse virtutem, ut, etsi parum de eo dicerem, plurimum me dixisse profiterer. Nam præferatur licet bono fidei custodia justitia, melioremque se inter omnium laudes virginitas immaculata cognoscat, cedat tamen necesse est sanguini^a summittaturque cruori. Illi elegerunt bonum, hi imitati sunt Christum.

XXVII. Nunc vero, charissimi fratres, ne quis me B arbitretur omnem salutem non alio statu quam in martyrio collocasse, hoc primo profecto respiciat, neque me tantum esse qui loqui videor, neque ita se habere ordinem rerum, ut immortalitatis spes repromissa unius partis latere nitatur. Sed, quoniam ita Dominus suo ore testatus est, esse habitacula penes patrem multa, nihil majus ereclidi ea gloria qua probantur hi homines qui sæculari indigni sunt vita^b. Igitur, charissimi fratres, æmula religione certantes, velut incentivo quodam mercedis agitati^c, omnem virium copiam tolerantiamque subeamus. Non enim movere nos debent caduca, quæ semper in eversionem suam, non modo lege proposita, sed etiam ipso sine temporis urgentur. Exclamat Joannes et dicit: *Jam securis ad radicem arboris posita est* (Joan. xii, 35), monstrans scilicet et ostendens ultimam esse rerum omnium senectutem. Sed et ipse Dominus: *Ambulate, inquit, dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant* (Matth. iii, 10). Quod si illo tempore ambulandum nobis esse prædixit, utique ut nos magis^d ambularemus ostendit.

XXVIII. Atque ut ad laudem martyrii redeam, vox est beatissimi Pauli dicentis: *Nescitis quoniam qui in agone currunt, multi certant, unus autem accipit palmam? Vos autem sic currite ut omnes comprehendatis* (I Cor. ix, 24). Sed et alibi, quod ad martyrium possit hortari, cœæredes nos Christi vocavit. Quin etiam, ne quid omitteret, *Si cum Christo, inquit, commortui estis, quid tanquam viventes in hoc sæculo discernitis* (Coloss. iii, 20)? Etenim, ³⁵⁴ charissimi fratres, D qui resurrectionis præmia sustinemus, qui judicii diem quærimus, qui denique regnatos nos esse cum Christo confidimus, sæculo mortui esse debemus. Nam nec poteris optare martyrium, nisi ante oderis sæculum, nec pervenire ad Dei præmium, nisi amaveris Christum. Qui autem amat Christum, non amat sæculum. Christus enim abjectus est sæculo, sicut

et sæculum Christo, ut scriptum est: *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14). Nemini amabilis fuit mundus quem non ante damnaverit Dominus, nec salute potuit frui æterna qui mundi gloriatus est vita. Vox est ista Christi dicentis: *Qui in hoc sæculo amaverit animam suam, in futuro perdet illam; qui autem in hoc sæculo oderit illam, in futuro inveniet eam* (Matth. x, 39). Sed et apostolus Paulus: *Imitatores, inquit, mei estote, sicut et ego Christi* (I Cor. vi, 1). Et alibi^e ipse: *Volo vos omnes, ait, si fieri potest, imitatores meos esse* (I Cor. vii, 7).

XXIX. Dixit hoc ille qui passus est et qui ad hoc passus est ut imitaretur Dominum, utique et nos ad hoc voluit pati ut per ipsum imitemur Christum. Si justus es et Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis quem pro te toties passum esse cognoscis? In Esaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Joseph venundatus, in homine crucifixus est. Et, de cæteris quidem taceo, quæ nec oratio potest dicere nec animus sustinere. Vincitur conscientia humilitatis exemplo; et quanta considerat quæ dum pateretur acciderint, miratur passum propter quem cuncta trepidarunt. Dies fugit in noctem, in tenebras lux cuncta concessit, atque inclinato per alternas vias pondere, omnis terra commota dissiluit, turbati manes, monumenta nudata sunt, et sepulchris in hiatus dehiscensibus terræ, reddita luci corpora restiterunt^f, fluxu sanguinis mundus intremuit, scissa quæ foribus dependebant vela, templum omne mugit. Unde magnum est imitari eum qui moriendo^g arguit sæculum. Igitur, eum ad exemplum Dominiæ passionis atque ad omne testimonium Christi animam tuam ponas nec fundere sanguinem metuas, martyrio totum necesse est cedat. Martyrii inæstimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, inæstimabilis titulus, triumphus immensus; quippe qui et propria confitentis laude^h præfertur, velut socio Christi cruore decoratur.

XXX. Itaque, charissimi fratres, licet sit hoc totum Dominiæ promissionis et muneris, licetque tribuatur ex alto, nec capiatur nisi ejus imperio, sed nec aut mente concipi aut exprimi verbis aut oratione percurri aut quibuslibet eloquentiæ viribus possit impleri, tamen erit hoc benevolentiae vestræ, erit charitatis et amoris, si volueritis nostri memores esse cum in vobis Dominus martyrium cœperit honorare. Vos intra se sanctum illud altare, vos intra se magna illa venerandi nominis sedes, veluti sinu quodam gremii amplectentis includit, vos imperia perennis temporis sustinent, et illud quo regnaturi semper estis semperque victuri. O beati et quibus vere dimissa sunt peccata; si tamen qui Christi compares estis, aliquando peccastis. O beati quos a primordio

LECTIONES VARIANTES.

^a Cedat tamen sanguini Oxon. Necesse est Lam. Ebor. N.C. 1.

^b Sic Lam. Ebor. N.C. 1. Imp. Indigni sunt. Igitur.

^c Agitatione Lam. Ebor. N.C. 1.

^d Sic Imp. Ut nunc Oxon. Lam. Ebor. N.C. 1.

^e Sic Lam. Ebor. Lin. N.C. 1.

^f Constiterunt Oxon. ex codd. Lam. Ebor. N.C. 1. Imp. restiterunt.

^g Sic. Lam. Ebor. N.C. 1. Imp. Scissa quæ foribus dependebant vela, templum omne mugit, qui moriendo.

^h Consistentis Lam. Ebor. Lin. N.C. 1.

mundi Domini sanguis infecit, et quos merito splendor iste nivei amictus induerit, et candor stoke ambientis ornarit. Videor denique ipse mihi jam cernere proque arbitrio mentis humanæ ante oculos et aspectum divinum illud mihi et insigne concurrat, videor, inquam, mihi jam cernere ut ille vere nobilis numerus Christi sui gloriam interque comitetur. Ibit ante ora ejus felix caterva victorum ^a, et se deusan-

atibus turmis, velut solis exortu totum illuminatum agmen inferet potestatem, Et utinam perabjecto mihi istud videre contingat! Sed hoc Dominus poterit efficere quod vobis petentibus creditur non negare.

His D. Cypriani operibus dubiis in editione Baluziana subjectus cujusdam anonymi de Rebaptismate libellus, quem opportuniori loco in tomo præcedenti inseruimus.

LECTIONES VARIANTES.

^a Sic Lam. Imp. Virorum.

AD OPERA D. CYPRIANI

GENUINA

APPENDICES.

PROLEGOMENA

DE SCRIPTIS SANCTI CYPRIANI OPERIBUS DUBIIS, DEPERDITIS, ATQUE EIDEM SUPPOSITIS.

ARTICULUS I.

D. Cypriani opera dubia.

Præter opera, quæ genuinos S. Cypriani fœtus esse, apud omnes constat, nonnulla alia illius nomine in mss. editisque libris circumferuntur; quorum aliqua dubia sunt, alia ipsi certe afficta, de quibus hic pauca agam, secutus ordinem, quo ea in Baluziana editione Veneta recensentur.

I. In primis occurrit *de Spectaculis* liber insignis (I), nec Cypriano indignus, cui cum etiam multi adscripserunt. nimirum Baronius, Jacobus Pamelius, Petrus Faber, Sanjorianus, Jacobus Sirmondus, Desiderius Heraldus, Bellarminus. Favet his tum ipsa libri inscriptio: *Cyprianus plebi in Evangelio stanti salutem*; tum persona scribentis, qui sese velut aliquem præselem ab Ecclesia sua absentem exhibet, et cui ægre est, quod nec coram, nec quotiescumque lubet, per litteras suas alloqui possit: quod in sanctum Episcopum nostrum vel in secessu latentem, vel exultantem Curubi recte convenit. Favent deinde temporis notæ: nam et vigente paganismo scriptus est, et de usitato tunc more sanctissimæ Eucharistiæ a fidelibus domum suam ex Ecclesia deferendæ, deque Exorcismis tum frequentibus meminit; quæ eadem illius ætate Carthagine viguisse constat. Favet denique, quod hujus opusculi auctor Tertulliani libros

B *de Spectaculis* hinc et inde imitatus sit, quos sancto nostro familiares fuisse nemo ignorat.

Sed et stylus libri ad Cyprianum non parum accedit, ut nonnullis eruditis non nisi perparum ab illo discrepare videatur. Fatendum tamen est, hanc styli differentiam minime dubiam esse, Cyprianum legere assueto. Neque etiam reperire hic est eam dicendi vim et efficaciam ipsi tam propriam nec sacrorum textuum usum, quo in operibus suis mirum in modum excellent. Adde, quod præter Cypriani nomen nihil in eo opusculo legatur, quod hoc ad Carthaginienses potius, quam ad alterius Ecclesiæ fideles conscriptum fuisse suadeat. Immo vero, eum auctor de ludorum in urbe Roma, non alibi, origine meminerit, et post multa sub finem operis gregem suum ad dignum Christianis spectaculum, mundi scilicet fabricam, sacrasque litteras, provocans, dicat: *Hoc est spectaculum, quod non exhibet prætor aut consul, sed, qui est solus ante omnia, et super omnia, immo ex quo omnia, Pater Domini nostri Jesu Christi, etc.* Cum, inquam, hæc ibi dicat, suspicio esse posset, hunc librum ad Romanos potius, quam ad Carthaginienses scriptum fuisse; cum hi non Consulem, sed Proconsulem haberent, illeque hic, non ille, nominandus fuisse videatur. Quod vero ad Cypriani nomen attinet, potuit hoc a librario, qui librum ipsius esse opinabatur, adscribi. Itaque opusculum hoc inter dubia S. Cypriani relinquendum existimamus, donec in alterutram partem aliquid certius productum fuerit.

II. Præclarum pariter opus est liber *de laude Mar-*

(1) Iste et sequens liber ad normam editionis Baluzianæ Parisiensis supra excusi fuere. Edd.